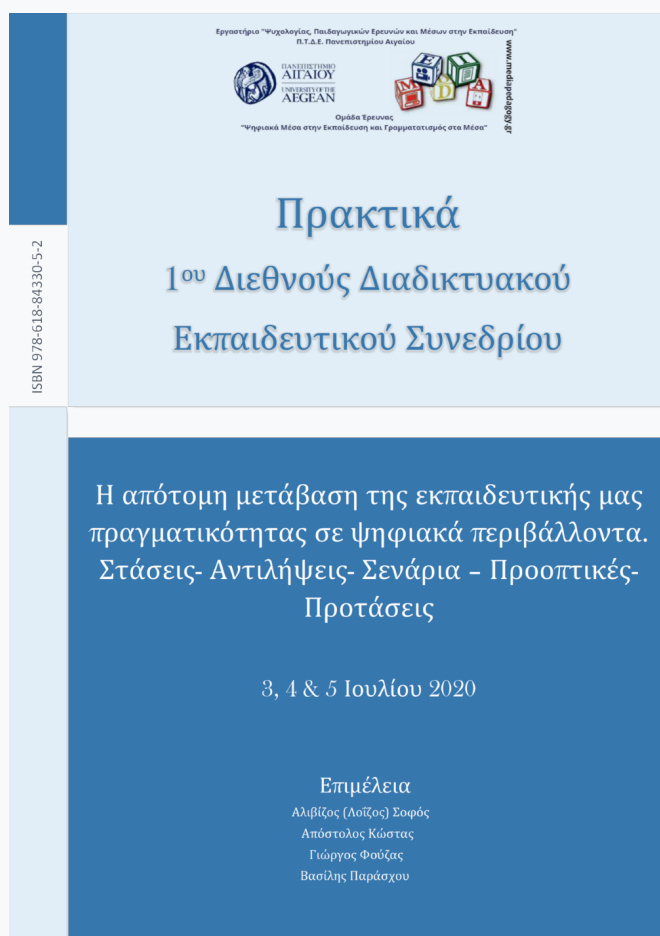

1ο Διεθνές Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες

Αρ. 1 (2021)

Τόμος Πρακτικών 1ο Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο "Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες: Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις – Αντιλήψεις – Σενάρια – Προοπτικές – Προτάσεις

“Η ζυγαριά έγχειρε προς τη ζωή” - Διδασκαλία της άσκησης των αντιποίνων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα σε ψηφιακό περιβάλλον

Ζέτα Παπανδρέου

doi: [10.12681/online-edu.3278](https://doi.org/10.12681/online-edu.3278)

“Η ζυγαριά έγχειρε προς τη ζωή” - Διδασκαλία της άσκησης των αντιποίνων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα σε ψηφιακό περιβάλλον

Ζέτα Παπανδρέου
zeaperha@gmail.com

Περίληψη

Στο κείμενο παρουσιάζεται η επεξεργασία μέσω ψηφιακής πλατφόρμας ενός διδακτικού σεναρίου με θέμα τα γερμανικά μέτρα αντιποίνων κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Η διδακτική πρόταση εστιάζει στην αξιοποίηση πρωτογενών / δευτερογενών ιστορικών πηγών, ιδιαίτερα προφορικών μαρτυριών, όπως επίσης και στην ψηφιακή προσέγγιση της Ιστορίας και της Δημόσιας Ιστορίας καθώς και στην εκπαίδευση εξ' αποστάσεως και εφαρμόζεται μέσω της καινοτόμας εκπαιδευτικής πλατφόρμας «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα» (Memories of the Occupation in Greece – MOG). Η ψηφιακή αυτή πλατφόρμα αποσκοπεί στη δημιουργία «ανοιχτού», νηφάλιου και ερευνητικού κλίματος, την ανάλυση «ιστορικής» γλώσσας, την εμβάθυνση στη συγκινησιακή χρήση της γλώσσας (ενδεχόμενες αποσιωπήσεις ή προκαταλήψεις), τη χρήση πηγών, ενίοτε και αντικρουόμενων, με στόχο τη συστηματική κριτική προσέγγισή τους και την καλλιέργεια δεξιοτήτων ψηφιακού εγγραμματοσμού.

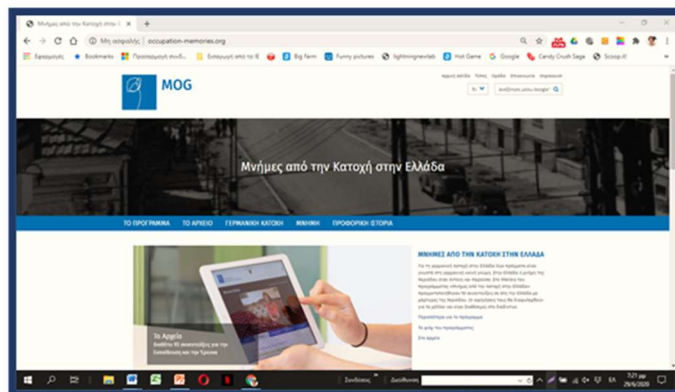
Λέξεις / φράσεις - κλειδιά: Ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, γερμανικά αντίποινα στην Ελλάδα, ιστορικός - ψηφιακός εγγραμματοσμός.

Εισαγωγή

Πολύ πριν την απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα λόγω του covid 19, είχε ξεκινήσει η δημιουργία της ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας για μαθητές και εκπαιδευτικούς η οποία βασίζεται στο αρχείο «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα» (Memories of the Occupation in Greece). Το πρόγραμμα «MOG» διεξάγεται στο Κέντρο Ψηφιακών Συστημάτων (Center für Digitale Systeme, CeDiS) του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου. Διευθυντής του προγράμματος είναι ο καθηγητής Νίκος Αποστολόπουλος και επιστημονικά υπεύθυνος ο Χάγκεν Φλάισερ, ομότιμος καθηγητής Νεότερης Ιστορίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το αρχείο MOG, διαφυλάσσοντας τη μνήμη για τη γερμανική κατοχή Ελλήνων και Ελληνίδων πληροφορητών, διαθέτει 93 συνεντεύξεις διαθέσιμες για ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Οι μάρτυρες μεταδίδουν τις πολλαπλές όψεις της περιόδου. Αφηγούνται την εμπειρία τους από την περίοδο, αλλά και τις όψεις της ζωής τους μετά το 1945. Οι αφηγήσεις επικεντρώνονται στους διωγμούς, τις σφαγές που έλαβαν χώρα στα «μαρτυρικά χωριά και πόλεις», τις εκτοπίσεις στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, καθώς και την εμπειρία της Αντίστασης και της καθημερινότητας στις πόλεις. Οι συνεντεύξεις είναι προσβάσιμες σε μια διαδικτυακή πύλη συνοδευόμενες από λέξεις-κλειδιά, ιστορικές πληροφορίες, φωτογραφίες, βιογραφικά, περιλήψεις και επιπρόσθετο υλικό. Οι ίδιες οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν και μεταφράστηκαν στα γερμανικά, τα κείμενα είναι επίσης διαθέσιμα στους χρήστες, με την προϋπόθεση να εγγραφούν στο σύστημα, για λόγους προστασίας και ελέγχου των προσωπικών δεδομένων. Διαφορετικοί τρόποι αναζήτησης θα διευκολύνουν τους χρήστες να κατευθύνονται σε συγκεκριμένα σημεία των συνεντεύξεων. Το

υλικό διατίθεται για ερευνητικούς, εκπαιδευτικούς και επιμορφωτικούς σκοπούς σε πανεπιστημιακά ιδρύματα και σχολεία στην Ελλάδα, στη Γερμανία και διεθνώς, προκειμένου να δημιουργηθεί ένας διαπολιτισμικός διάλογος, ιδιαίτερα μεταξύ των δύο χωρών.

Εικόνα 1: Ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα MOG.

Εικόνα 2: Μάρτυρες αρχείου MOG.

Η εκπαιδευτική πλατφόρμα έχει ως αντικείμενο ζητήματα που αφορούν την κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι Έλληνες και οι Ελληνίδες κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και είναι διαρθρωμένη στις ακόλουθες θεματικές ενότητες: «Παιδιά στην Κατοχή», «Καθημερινή ζωή», «Αντίσταση», «Αντίποινα και μαζικές σφαγές», «Ολοκαύτωμα – Σοά», «Στρατόπεδα συγκέντρωσης». Συγγραφείς των διδακτικών σεναρίων είναι οι Αθανασιάδης Χάρης, Βασιλικού Μαρία, Δεκατρή Ιωάννα, Ματζαρίδου Αρχοντία, Παπανδρέου Ζέτα. Μπορεί να αξιοποιηθεί σε συνθήκες δια ζώσης ή εξ αποστάσεως διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας και η πρόσβαση σε αυτήν από μαθητές και εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια όλης της χρονιάς είναι ελεύθερη. Μέσω των διδακτικών δραστηριοτήτων είναι εφικτή η αξιοποίηση πολλών ψηφιακών εργαλείων.

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις-Αντιλήψεις-Σενάρια-Προοπτικές-Προτάσεις

«Διδασκαλία της άσκησης των αντιποίνων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα σε ψηφιακό περιβάλλον» - Διδακτική πρόταση

Το ψηφιακό περιβάλλον της εκπαιδευτικής πλατφόρμας αποτελεί το πεδίο ανάπτυξης του διδακτικού σεναρίου «Διδασκαλία της άσκησης των αντιποίνων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα». Οι δραστηριότητες που προτείνονται προς αξιοποίηση από μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποσκοπούν στην καλλιέργεια ψηφιακού, γλωσσικού, κοινωνικού και πολιτισμικού εγγραμματισμού.

Ο σχεδιασμός των διδακτικών προσεγγίσεων που προτείνουμε βασίζεται: α) στην αναπτυξιακή και ψυχοπαιδαγωγική θεωρία του εποικοδομητισμού ή κονστрукτιβισμού, βασικός άξονας του οποίου είναι η δόμηση της γνώσης από τους ίδιους τους μαθητές με την ενεργό αλληλεπίδρασή τους σε ανοιχτά μαθησιακά περιβάλλοντα και β) στη θεωρία της κοινωνικής ανάπτυξης (Μαυροσκούφης 2008: 12). Ο Lev Vygotsky, κύριος εκπρόσωπος της συγκεκριμένης θεωρίας, τόνισε τον θεμελιώδη ρόλο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην εξέλιξη της γνώσης, με ουσιώδεις παραμέτρους της γνωστικής ανάπτυξης τόσο την ηλικία των παιδιών, όσο και την ποσότητα και την ποιότητα των ερεθισμάτων που δέχονται. Με τη θεωρία του δίνει έμφαση στην επίδραση που ασκούν τα πολιτισμικά και κοινωνικά περιβάλλοντα στη μάθηση και υποστηρίζει την αξία της ανακαλυπτικής μάθησης. Είναι σημαντική η πολυπρισματική εξέταση των παραμέτρων που συνδέονται με το ιστορικό αυτό γεγονός, διότι, όπως εύστοχα υποστηρίζει ο Henry Roussso, «είναι προτιμότερο να επεξεργαστούμε τα ιστορικά τραύματα και τις αντιφατικές αναγνώσεις του επίμαχου παρελθόντος, παρά να τις απωθούμε στο χώρο του μη συνειδητού προσποιούμενοι ότι δεν υπάρχουν» (Κόκκινος - Γατσωτής 2018: 83).

Σχετικά με τον ψηφιακό εγγραμματισμό είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι «οι τεχνολογίες δεν αποτελούν απλώς μέσα για την αναπαράσταση του παρελθόντος, αλλά και μορφές μέσα από τις οποίες η ιστορία βιώνεται στο παρόν» (Στουραϊτίης, 2020: 65). Στον 21 ο αιώνα οι διαμεσολαβήσεις της Ιστορίας γίνονται όχι μόνο μέσω των δημόσιων χρήσεων της ιστορίας π.χ. ταινίες, ντοκιμαντέρ, μουσειακές εκθέσεις, αλλά και με τη συνδρομή των media (βάσεις δεδομένων, ψηφιακές πλατφόρμες, ψηφιακά παιχνίδια) (Στουραϊτίης, 2020: 22).

Οι διδακτικές προσεγγίσεις διαμορφώθηκαν λαμβάνοντας υπόψη τις παιδαγωγικές αρχές για τη διδασκαλία συγκρουσιακών θεμάτων που προτείνουν οι Harwood και Hahn. Δηλαδή: α) επιλογή των πρόσφορων για το θέμα ζητημάτων, β) δημιουργία προϋποθέσεων για διάλογο, καθώς πολλές δραστηριότητες βασίζονται σε αυτόν, γ) παροχή αναγκαίων πηγών, ερεθισμάτων και πληροφοριών, δ) συμπερίληψη όλων των πτυχών του θέματος και ε) ισοτιμία συμμετοχή των μαθητών στις δραστηριότητες ανάλογα με τις δεξιότητες και τις επιθυμίες τους (Μαυροσκούφης 2008: 126).

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που προτείνουμε έχουν στόχους: α) τη διάκριση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, καθώς και την κριτική ανάγνωσή τους (Μαυροσκούφης 2005: 40-41), β) την εξοικείωση των μαθητών σε διαδικασίες εργασίας με τη μορφή project, «βασικό γνώρισμα της μεθόδου project, όπως τη διαμόρφωσε ο W. Kilpatrick, είναι ότι θέτει τους μαθητές μπροστά σε ένα πρόβλημα ώστε να νιώσουν οι ίδιοι την πίεση μιας απορίας και την επιθυμία να κινηθούν προς διερεύνησή του» (*Εγχειρίδιο σχολικών πολιτιστικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*: 211), γ) την επεξεργασία λογοτεχνικών κειμένων με κριτήριο την υπέρβαση των υποκειμενικών ορίων βίωσης του τραύματος, διότι μας ενδιαφέρει σε διαγενεακό επίπεδο πώς αντιδρούν και τι σκέφτονται οι απόγονοι τόσο των θυμάτων όσο και των θυτών, δ) την εξέταση του θέματος με διαθεματικό τρόπο, μέσω, για παράδειγμα, της λογοτεχνίας, της μουσικής, των καλλιτεχνικών, ε) την προσέγγιση του παρελθόντος σε αλληλεπίδραση με την ψηφιακή

τεχνολογία καθώς και τη διαχείριση διαδικτυακού υλικού λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη την άποψη της Αναστασίας Τσαμπάρλη ότι «η χρήση του διαδικτύου φαίνεται να είναι αμφίσημη γιατί μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός θετικής αλλαγής για τα παιδιά ή στην περίπτωση υπερβολικής χρήσης να τους στερήσει τη δυνατότητα κατάκτησης σημαντικών αναπτυξιακών ευκαιριών». Το διαδικτυο σύμφωνα με τη συγγραφέα επιδρά «δημιουργώντας μια κουλτούρα των σχέσεων, όπου ο εαυτός μπορεί να κινδυνεύει αλλά και να ωφελείται», συνεπώς, το βασικό μέλημα γονέων και εκπαιδευτικών είναι να βοηθήσουν τους μαθητές να το προσαρμόσουν στις ανάγκες τους. (Τσαμπάρλη 2009: 76 - 86), και στ) την καλλιτεχνική έκφραση των ιδίων των μαθητών, που μπορούν να δημιουργήσουν μουσικές συνθέσεις, φιλμ/ντοκιμαντέρ, όπως, επίσης, να προχωρήσουν σε επιτελεστικές δράσεις.

Διδακτικοί στόχοι:

- Αποτίμηση των επιπτώσεων της Κατοχής στην ελληνική κοινωνία.
- Εξέταση των μορφών και της σημασίας της αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των δυνάμεων Κατοχής.
- Μελέτη των τριών αρχών άσκησης γερμανικών αντιποίνων.
- Χρονολογικός προσδιορισμός των βασικών αρχών άσκησης αντιποίνων και κριτική εξέταση των μεταξύ τους διαφοροποιήσεων.
- Επεξεργασία μαρτυριών επιζήσαντων από διαφορετικούς ελληνικούς τόπους και συζήτηση σχετική με τη δραματική αλλαγή που προκάλεσαν τα τραυματικά ιστορικά γεγονότα στη ζωή των πληροφορητών.
- Κατανόηση της διαδικασίας του πένθους και της υποβόσκουσας οδύνης των ιστορικών υποκειμένων και κοινωνιών. Διερεύνηση των τρόπων αναζωπύρωσης της μνήμης με τη δημιουργία σχετικών μνημείων ή μουσείων και τη διοργάνωση εκδηλώσεων μνήμης.
- Αποτίμηση της σημασίας σύνδεσης των αποζημιώσεων με την ηθική αποκατάσταση των θυμάτων και των οικογενειών τους.
- Παιδαγωγική-διδακτική αξιοποίηση πηγών. Δεν επενδύουμε στην "παιδαγωγική της φρίκης", αλλά στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης - πολιτεϊότητας.
- Καλλιέργεια δεξιοτήτων ψηφιακού εγγραμματοσμού.

Η διδακτική μας πρόταση είναι διαρθρωμένη σε τρεις θεματικές ενότητες, την Εισαγωγή και δύο Κεφάλαια εμπνευσμένα από τη ζωή των πληροφορητών και τη συνέντευξη που έδωσαν για το πρόγραμμα «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα» (MOG), της Γιώτας Κολιοπούλου - Κωνσταντοπούλου και του Αργύρη Σφουντούρη.

Σχετικά με την κατανόηση των διδακτικών προτάσεων κρίνεται σκόπιμη η παρουσίαση ενός σύντομου βιογραφικού των δύο μαρτύρων. Αντίποινα: Καλάβρυτα (13 Δεκεμβρίου 1943): Η Γιώτα Κωνσταντοπούλου διέφυγε από το σχολείο που είχε πυρποληθεί μαζί με τη μητέρα και τις αδελφές της. Οι Γερμανοί εκτελούν στον λόφο του Καππή 694 άντρες από 14 χρόνων και άνω. Εκεί έχασαν τη ζωή τους ο πατέρας και οι δύο της αδελφοί. Αντίποινα: Δίστομο (10 Ιουνίου 1944): Ο Αργύρης Σφουντούρης γεννήθηκε το 1940 στο Δίστομο Βοιωτίας. Έχασε και τους δύο γονείς του στη Σφαγή της 10^{ης} Ιουνίου 1944 στο Δίστομο. Ο ίδιος και οι τρεις αδερφές του επέζησαν τυχαία. Συνολικά οι Γερμανοί εκτέλεσαν 225 κατοίκους (άντρες - γυναίκες - παιδιά) και πυρπόλησαν στο χωριό σπίτια και ζώα.

Στην Εισαγωγή παρέχονται βασικά στοιχεία που αφορούν α) τις αρχές άσκησης αντιποίνων κατά τη διάρκεια της Κατοχής, πάγια τακτική των Γερμανών κατακτητών με σκοπό την καταστολή της αντίστασης και του απελευθερωτικού αγώνα του ελληνικού λαού, β) την έννοια του τραύματος και τα στάδια διεργασίας του πένθους σε περιπτώσεις ιστορικού

πολιτισμικού τραύματος και γ) τις εκλεκτικές συγγένειες μεταξύ των δύο βασικών πληροφορητών (Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου και Σφουντούρη), τόσο σε σχέση με την ακραία οδυνηρή εμπειρία που έζησαν, αλλά, κυρίως, για τη στάση της ζωής τους η οποία αρνείται την καθήλωση σ' ένα αέναο πένθος και συνδέεται με δράσεις που προάγουν την ηθική δικαίωση και την αποκατάσταση των θυμάτων.

Εικόνα 3: Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου (μάρτυρας αρχείου MOG).

Εικόνα : Αργύρης Σφουντούρης (μάρτυρας αρχείου MOG).

Στα δύο Κεφάλαια: Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου και Αργύρης Σφουντούρης ως αφορμή αξιολογείται η ταινία από την αρχική συνέντευξη της / του μάρτυρα (Αρχείο MOG) που δημιουργήθηκε για την εκπαιδευτική πλατφόρμα. Οι πληροφορητές μας αφηγούνται εμπειρίες της ζωής τους, δομημένες σε αποσπάσματα - υποενότητες που εμείς έχουμε επιλέξει με κριτήρια παιδαγωγικής καταλληλότητας και διδακτικής αξιοποίησης στο πλαίσιο αποφυγής αναφοράς των εξαιρετικά οδυνηρών εμπειριών. Δημιουργείται ένα εκπαιδευτικό ψηφιακό περιβάλλον συνεπές με την αντίληψη ότι το διαφοροποιητικό στοιχείο του 21 ου αι. σχετικά με την κατανόηση και τη νοηματοδότηση του ιστορικού παρελθόντος έγκειται «στο γεγονός ότι οι κοινωνίες αναπτύσσονται εντός ψηφιακού πλαισίου»

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις-Αντιλήψεις-Σενάρια-Προοπτικές-Προτάσεις

(Στουραϊτής, 2020:29). Προς αυτή την κατεύθυνση λειτουργεί η ίδια η ψηφιακή πλατφόρμα, αλλά και τα ψηφιακά εργαλεία που διαθέτει: το Χρονολόγιο (παρουσίαση ιστορικών γεγονότων από το 1933 έως το 1949), το Λεξικό (επεξήγηση όρων οι οποίοι συνδέονται με αυτήν την ιστορική περίοδο) και ο Χάρτης (διαδραστική απεικόνιση των τόπων που έζησαν οι πληροφορητές).

Στο Κεφάλαιο: Αργύρης Σφουντούρης το διδακτικό σενάριο αναπτύσσεται σε έξι στάδια.

1^ο στάδιο Η Ενότητα με τίτλο *Η σφαγή του Διστόμου* αποσκοπεί ώστε οι μαθητές / τριες μέσω της συστηματικής κριτικής προσέγγισης πηγών να εξετάσουν τι συνέβη, πώς συνέβη, ποιοί άρχισαν τη σύγκρουση. Επίσης, να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές που παρουσιάζουν οι διάφορες πτυχές του θέματος και να εξαγάγουν συμπεράσματα. Βασική δραστηριότητα αυτής της Ενότητας είναι η δημιουργία εννοιολογικού χάρτη των εξεταζόμενων ζητημάτων με τη χρήση του σχετικού ψηφιακού εργαλείου από το Mindomo.

2^ο στάδιο Με την Ενότητα «*Καταλάβαμε ότι ήμασταν τελείως ορφανά*» οι μαθητές / τριες είναι σε θέση να κατανοήσουν την απήγηση και τις συνέπειες των αποτρόπαιων γεγονότων της 10 ης Ιουνίου 1944 στους κατοίκους του Διστόμου.

Δραστηριότητα

Η Δραστηριότητα «Στάθης Σταθάς. Εδώ το λένε Δίστομο» αποσκοπεί οι μαθητές / τριες - μέσω της τέχνης - να «αγγίξουν» το αδιανόητο, τη μαζική εκτέλεση στο Δίστομο (10.6.1944) αθών ανθρώπων κάθε ηλικίας. Ο Στάθης Σταθάς γεννήθηκε στο Δίστομο το 1945 και βαφτίστηκε με το όνομα του αδερφού του ο οποίος σφάχτηκε από τους Γερμανούς στις 10 Ιουνίου 1944. Οι συνέπειες της Σφαγής ήταν οδυνηρές και στη δική του οικογένεια. Στο σπίτι του για πολλά χρόνια δε γινόταν καμιά συζήτηση για τα αποτρόπαια γεγονότα. Έφηβος πλέον, απαίτησε από τους γονείς του να του εξιστορήσουν τι ακριβώς συνέβη την ημέρα της Σφαγής. Η μελέτη διαχείρισης της μνήμης τραυματικών γεγονότων έχει δείξει ότι όσο οι επίμαχες τραυματικές εμπειρίες δεν εξιστορούνται αλλά, αντιθέτως αποσιωπώνται, αποκτούν μεγαλύτερη επίδραση στην επόμενη γενιά.

Οι στίχοι του τραγουδιού *Εδώ το λένε Δίστομο* γράφτηκαν από τον Στάθη Σταθά στη δεκαετία 1980. Πρωτοτραγουδήθηκε από τον Λουκά Τζιτζώκο (YouTube. Λουκάς Τζιτζώκος, [“Εδώ το λένε Δίστομο”](#). Ανακτήθηκε 14/05/2020). Με έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο διασκευάστηκε από τη μουσικό και τραγουδίστρια Χαρούλα Τσαλπαρά (YouTube. [Χαρούλα Τσαλπαρά, Πιάνο και τραγούδι. “Εδώ το λένε Δίστομο”](#). Ανακτήθηκε 14/05/2020) στο πλαίσιο της παρουσίασης του βιβλίου της Καίτης Μανωλοπούλου *Αθέριτος Ιούνης - Δίστομο 1944*. Αθήνα: Εκδόσεις Βεργίνα (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών 22/9/2016).

- Οι μαθητές / τριες ακούν το τραγούδι *Εδώ το λένε Δίστομο* σε δύο διαφορετικές εκτελέσεις, με τη Χαρούλα Τσαλπαρά και με τον Λουκά Τζιτζώκο.
- Διαβάζουν α) τη μαρτυρία του Στάθη Σταθά για την αποσιώπηση του τραύματος στην οικογένειά του και β) τους στίχους του για το τραγούδι “*Εδώ το λένε Δίστομο*” που γράφτηκαν στη δεκαετία 1980
- και απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις:
 - ❖ Τι είδος τραγουδιού σάς θμιζούν;
 - ❖ Τι ανακοινώνεται με αυτό το τραγούδι;
 - ❖ Ποιες πληροφορίες περιέχουν η μαρτυρία και το τραγούδι;
 - ❖ Ποια αξία υποθέτετε πως έχει για τον στιχουργό η έξοδος από τη σιωπή των παιδικών και εφηβικών του χρόνων και το γεγονός της μελοποιημένης ακρόασης των στίχων του;

- ❖ Το συγκεκριμένο τραγούδι ενισχύει τα ήδη υπάρχοντα συναισθήματα οδύνης για το γεγονός;

Στη δραστηριότητα υπάρχει το ψηφιακό εργαλείο «Διδακτικό σχόλιο». Απευθύνεται στους / στις εκπαιδευτικούς, επεξηγεί το θεωρητικό πλαίσιο της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης και είναι το ακόλουθο: «Η διδακτική ανάλυση των τραγουδιών θα βασιστεί στο σχήμα του R. Beddig (Μαυροσκοφής 2005: 246 - 247), βάσει του οποίου η αποδόμηση θα αφορά τις παραμέτρους: α) λειτουργική στιγμή (ερώτηση: Τι είδος τραγουδιού σάς θυμίζουν;), β) στιγμή επικοινωνίας (ερώτηση: Τι ανακοινώνεται με αυτό το τραγούδι;), γ) στιγμή αποσαφήνισης (ερώτηση: Ποιες πληροφορίες περιέχουν η μαρτυρία και το τραγούδι;), δ) μουσική στιγμή (ερώτηση: η μουσική είναι πρωτότυπη ή δανεισμένη από άλλο τραγούδι;), ε) συναισθηματική στιγμή (ερώτηση: Ποια αξία υποθέτετε πως έχουν τα τραγούδια για τον στιχουργό; Ποια για εσάς που τα ακούτε;) και στ) στιγμή αλληλεγγύης (ερώτηση: Τα συγκεκριμένα τραγούδια ενισχύουν τα ήδη υπάρχοντα συναισθήματα οδύνης για το γεγονός;)».

3ο στάδιο Η Ενότητα *Το χωριό Πεσταλότσι για τα ορφανά παιδιά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου* και η Ενότητα *Στο Πανεπιστήμιο* αποσκοπούν στην ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση σχετικά με την παιδική - εφηβική - μεταεφηβική περίοδο της ζωής του Αργύρη Σφουντούρη στην Ελβετία. Οι μαθητές / τριες, μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων, θα εντοπίσουν από το διαδικτυο φωτογραφίες σημαντικών - κατά τη γνώμη τους προσώπων - και θα κατασκευάσουν ένα κολλάζ (ψηφιακό εργαλείο Collage, e-me.edu.gr) ή θα φτιάξουν έναν ψηφιακό τοίχο με τον τίτλο «Δίψα για κουλτούρα» (ψηφιακό εργαλείο Padet).

Στο 4ο στάδιο με την Ενότητα *Διαχείριση της μνήμης του τραυματικού γεγονότος* θίγεται το ζήτημα της αξίας της παραδειγματικής μνήμης η οποία δίνει τη δυνατότητα για την επεξεργασία του τραυματικού παρελθόντος σε ένα πλαίσιο που αφορά κινητοποιήσεις στο παρόν. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές / τριες να εμβαθύνουν στη διεργασία του πένθους στους μαρτυρικούς τόπους και συγκεκριμένα στο σημαντικό στάδιο κατά το οποίο το τραύμα αρχίζει να εκφράζεται.

Στο **5ο στάδιο**, η Ενότητα *Η ιστορία μιας φωτογραφίας έχει στόχο* μία εναλλακτική αφήγηση για το παρελθόν. Η αξιοποίηση μιας πρωτογενούς πηγής (φωτογραφία της Μαρίας Παντίσκα που τραβήχτηκε στο Δίστομο τέσσερις μήνες μετά τη Σφαγή) και μιας προφορικής μαρτυρίας (εξιστόρηση από τη Μαρία Παντίσκα του χωροχρονικού πλαισίου που τραβήχτηκε η φωτογραφία της από τον Dmitri Kessel), όπως, επίσης, και πολλές φωτογραφίες της Βούλας Παπαϊωάννου και του Dmitri Kessel θα λειτουργήσουν ως καταλύτης ώστε οι μαθητές / τριες να αντιληφθούν τη σημασία της προσφοράς των δύο φωτογράφων και τους λόγους για τους οποίους οι συγκεκριμένες φωτογραφίες συνιστούν συγκλονιστικές ιστορικές μαρτυρίες.

Εικόνα 5: Μαρία Παντίσκα (επιζήσασα Σφαγής Διστόμου), φωτογραφία Dmitri Kessel .

Στη συνέχεια καλούνται α) να συγγράψουν ηλεκτρονικά ένα εικονογραφημένο διήγημα (graphic novel) με τίτλο «Η ζωή της Μαρίας Παντίσκα» (ψηφιακό εργαλείο StoryBoardThat) και β) με τις φωτογραφίες των Παπαϊωάννου και Kessel να δημιουργήσουν χρονολογική γραμμή (ψηφιακό εργαλείο Timeline, εκπαιδευτική πλατφόρμα e - me) η οποία θα καλύπτει τις περιόδους Κατοχή - Δεκεμβριανά - Εμφύλιος.

Στο **6^ο στάδιο**, στην Ενότητα *Αποζημιώσεις και ηθική αποκατάσταση των θυμάτων* (Δραστηριότητα: Ελλάδα - Γερμανία: Θέσεις και στάσεις αναφορικά με τα εγκλήματα του εθνικοσοσιαλισμού και την ηθική αποκατάσταση των θυμάτων) οι μαθητές / τριες επικεντρώνονται στην έννοια της «επανορθωτικής» δικαιοσύνης. Διερευνούν το μέτρο μεταξύ της ηθικής δικαίωσης των θυμάτων, της αποκατάστασης για τις αποτρόπαιες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της παραδοχής - συγχώρησης σε επίπεδο κρατών, θεσμών και πολιτών.

Όπως ήδη έχει διαπιστωθεί ζητήματα ιστορικού εγγραμματισμού και απόκτησης ιστορικής γνώσης εμπλέκονται δυναμικά στην ψηφιακή συνθήκη της πλατφόρμας «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα», αλλά και στα επιμέρους ψηφιακά εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούνται.

Στο **Κεφάλαιο: Γιώτα Κολιοπούλου - Κωνσταντοπούλου** το διδακτικό σενάριο, με παρεμφερή τρόπο, αναπτύσσεται σε πέντε ενότητες οι οποίες αποσκοπούν οι μαθητές / τριες να αποκτήσουν ιστορική εποπτεία σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της κωμόπολης των Καλαβρύτων κυρίως κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, να εξετάσουν τον μεθοδικό τρόπο με τον οποίο οι Γερμανοί προσπαθούσαν να εξοντώσουν οποιαδήποτε ελληνική αντιστασιακή δράση και μέσω της εικαστικής έκφρασης να γνωρίσουν ιστορικά στοιχεία σχετικά με τη μαζική εκτέλεση των Καλαβρυτινών στις 13 Δεκεμβρίου 1943, να διερευνήσουν το ζήτημα των έντονων διαφωνιών μεταξύ των κατοίκων σχετικά με τα αίτια της άσκησης αντιποίνων στην περιοχή τους.

Στο παρόν κείμενο ενδεικτικά θα παρουσιαστεί απόσπασμα από το 5ο στάδιο, συγκεκριμένα η Ενότητα *Πρίσματα της αποκατάστασης των θυμάτων της ναζιστικής θηριωδίας* (Υποενότητες - Δραστηριότητες: «Ερχεται στα Καλάβρυτα γερμανική βοήθεια» - «Ανάλυση φωτογραφιών»), η οποία αποσκοπεί αφενός στην εξέταση της σημασίας αξιοποίησης γερμανικών πρωτοβουλιών που δεν υπονομεύουν το ζήτημα των ελληνικών αξιώσεων για αποζημιώσεις αλλά, λειτουργούν, εν μέρει, ως ηθική αποκατάσταση των θυμάτων του ναζισμού και αφετέρου στη σημασία δημιουργίας μνημονικών τόπων.

Δραστηριότητα «Ανάλυση φωτογραφιών»

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις-Αντιλήψεις-Σενάρια-Προοπτικές-Προτάσεις

Οι μαθητές / τριες

- διαβάζουν στο σύντομο βιογραφικό της Γιώτας Κολιοπούλου-Κωνσταντοπούλου ότι το 1984 που ταξίδεψε στη Μόσχα, επισκέφτηκε πολλά μνημεία, συγκλονίστηκε και έτσι πήρε την απόφαση να αφιερώσει τη ζωή της στην ανέγερση ενός μνημείου και ενός μουσείου στα Καλάβρυτα.
- επεξεργάζονται από το Υλικό φωτογραφίες από το Αρχείο «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα», όπως, επίσης, και από το φωτογραφικό αρχείο του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος. Συγκεκριμένα, μελετούν φωτογραφίες οι οποίες απεικονίζουν α) τον λόφο του Καππή στη δεκαετία του 1930, του 1980, σήμερα και β) το Δημοτικό Σχολείο Καλαβρύτων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και σήμερα. Στο ίδιο κτήριο στεγάζεται από τη δεκαετία του 1980 το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.

Ομάδα μαθητών ασχολείται με τη μελέτη πρωτογενών πηγών με μέθοδο εργασίας την ανάλυση εικόνας.

Ανάλυση εικόνας: Παρατηρούν φωτογραφία από τον λόφο του Καππή στα Καλάβρυτα λίγους μήνες μετά τα μαρτυρικά αντίποινα και του Δημοτικού Σχολείου το οποίο είχε ανεγερθεί στις αρχές του 20 ου αιώνα, «δαπάναις» του Ανδρέα Συγγρού. Στη συνέχεια βλέπουν φωτογραφίες του παρόντος από τα ίδια μέρη και επισημαίνουν τις αλλαγές που έχουν επέλθει. Στον λόφο υπάρχει το μνημείο «Τόπος θυσίας», ενώ το 1986 το κτήριο του Δημοτικού Σχολείου χαρακτηρίστηκε ιστορικό διατηρητέο μνημείο και αποφασίστηκε η ίδρυση του Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος ακριβώς στον χώρο αυτόν. Με διαδικτυακή έρευνα μπορούν να διαπιστώσουν πώς σε αυτούς τους δύο μνημειακούς τόπους οι επιζήσαντες θέλησαν να νοηματοδοτήσουν τον άδικο θάνατο που υπέστησαν οι πρόγονοί τους.

Οι επιθυμητές συγκρίσεις μπορούν να γίνουν με το ψηφιακό εργαλείο Image Juxtaposition το οποίο επιτρέπει να εισάγουμε δύο εικόνες η μία δίπλα στην άλλη και βρίσκεται στην εκπαιδευτική πλατφόρμα [e-me](#).

Σε αυτή τη δραστηριότητα είναι ενεργό για τους / τις εκπαιδευτικούς το ψηφιακό εργαλείο Διδακτικό σχόλιο στο οποίο αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Οι μαθητές/τριες μπορούν να φέρουν εις πέρας σχέδια εργασίας (projects) με αντικείμενο την τοπική ή οικογενειακή ιστορία. Όπου είναι εφικτό συναναστρέφονται οικεία πρόσωπα, συλλέγουν αναμνήσεις, διερευνούν οικείους χώρους, μνημεία κ.λπ. με στόχο τη βαθύτερη προσωπική εμπλοκή στην ιστορική έρευνα του κοινωνικού τους περιβάλλοντος, ώστε να καταδειχθεί η άμεση, βιωματική αξία της ιστορικής μάθησης, σε αντιδιαστολή με το στερεότυπο της “Ιστορίας-λειψανοθήκης”. Η έρευνα πεδίου προβλέπει 4 στάδια (Εγχειρίδιο σχολικών πολιτιστικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: 215-217).

1ο στάδιο: Αναγνώριση της περιοχής από τον εκπαιδευτικό.

2ο στάδιο: Συζήτηση στην τάξη σχετικά με τους στόχους της συγκεκριμένης δραστηριότητας.

3ο στάδιο: Εργασία στο πεδίο.

4ο στάδιο: Εργασία στο σχολείο μετά την επίσκεψη».

Συμπεράσματα

Είναι σαφές ότι η πανδημία μ' έναν επιτακτικό τρόπο έφερε στο επίκεντρο εκπαιδευτικά ζητήματα τα οποία συνδέονται με νέες μορφές διδασκαλίας και ψηφιακά μέσα επιμόρφωσης. Κρίνουμε ότι η εκπαιδευτική ψηφιακή πλατφόρμα MOG εντάσσεται στην προβληματική του Διεθνούς Εκπαιδευτικού Συνεδρίου «Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες: Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα.

Στάσεις- Αντιλήψεις- Σενάρια - Προοπτικές- Προτάσεις», διότι «συνομιλεί» ουσιαστικά με τρόπους που μπορεί η εκπαιδευτική διαδικασία να μετασχηματιστεί σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Συγκεκριμένα, η διδακτική πρόταση «“Η ζυγαριά έγειρε προς τη ζωή”». Διδασκαλία της άσκησης των αντιποίνων κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα σε ψηφιακό περιβάλλον», συνεισφέρει δυναμικά στον τομέα της διεργασίας καινοτόμων, λόγω πανδημίας, πρακτικών και προσεγγίσεων διδασκαλίας. Επιπλέον, αλληλοεπιδρά δυναμικά με τον διάχυτο προβληματισμό ο οποίος αναπτύχθηκε στο συνέδριο σχετικά με α) τη σχολική εκπαίδευση από απόσταση ή την ενσωμάτωση των διαδικτυακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση, β) τους τρόπους οργάνωσης της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης και γ) την ανάπτυξη των τεχνολογιών για την εκπαίδευση ή την ενσωμάτωση των διαδικτυακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση.

Εκτός από τα αναλυτικά προγράμματα και τα σχολικά εγχειρίδια, οι ιστορικές επέτειοι, οι εκδηλώσεις μνήμης, οι τόποι μνήμης και η Δημόσια Ιστορία είναι καθοριστικοί παράγοντες διαμόρφωσης ιστορικής ταυτότητας και συνείδησης. Επιπλέον, η επιστήμη της ιστορίας επαναπροσδιορίζει τη μεθοδολογική της προσέγγιση λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη ότι στον 21 ο αι. μπορούμε να αναφερόμαστε σε μια «υβριδική θεώρηση», στην αποδοχή, δηλαδή, ότι ο υπολογιστής μπορεί να συμπεριλάβει πολλά και διαφορετικά μέσα ώστε να αναπτυχθεί βιωματική προσέγγιση του παρελθόντος μέσω της ψηφιακής ιστορίας (Στουραϊτής, 2020: 66). Στο πλαίσιο της διαδικτυακής εκπαίδευσης, ο ρόλος του ψηφιακού περιβάλλοντος «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα» αποδεικνύεται καταλυτικός διότι παρέχει τη δυνατότητα να καλυφθούν διδακτικά οι προτεινόμενες δραστηριότητες όχι μόνο σε συνθήκες δια ζώσης, αλλά και εξ αποστάσεως διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας. Μέσω των διδακτικών δραστηριοτήτων είναι εφικτή η αξιοποίηση πολλών ψηφιακών εργαλείων όπως Βιογραφικό των πληροφορητών και προσωπικές φωτογραφίες τους, απομαγνητοφωνημένα κείμενα των συνεντεύξεων, Διδακτικό σχόλιο το οποίο απευθύνεται στους/στις εκπαιδευτικούς, Υλικό, Λεξικό και Χρονολόγιο. Επίσης, η πλατφόρμα MOG μ' έναν πολυεπίπεδο τρόπο - μέσω των μεγάλων βάσεων δεδομένων που εμπλουτίζονται, της ενεργής αγοράς πληροφοριών και ιδεών, της δυνατότητας για ασύγχρονη πρόσβαση καθώς και της διαμόρφωσης καίριας σημασίας δεξιοτήτων στα παιδιά - αποδεικνύει τον ουσιαστικό ρόλο της τεχνολογίας στην εκπαίδευση.

Πεποίθησή μας είναι ότι με τις κατάλληλες εκπαιδευτικές πολιτικές και παιδαγωγικές παρεμβάσεις η αποτύπωση των τραυματικών ιστορικών γεγονότων υπό το πρίσμα των οριακών ρήξεων και της βίας μπορεί να αμβλυνθεί. Εκπαιδευτικός στόχος μας είναι οι μαθητές μας να αποκτήσουν αντίληψη «δικαίης μνήμης», η οποία, σύμφωνα με τον P. Ricoeur, στο επίκεντρό της έχει την ιστορική αλήθεια και η σημασία της δεν εξαντλείται στο δίπολο «θύτης - θύμα» (Κόκκινος, Λεμονίδου, Αγτζίδης 2010: 36). Επιθυμητό αποτέλεσμα της «δικαίης μνήμης» είναι η τελική συμφιλίωση, διότι δυναμικά γίνεται κτήμα όλων των ανθρώπων οδηγώντας και τις δύο πλευρές στην αυτογνωσία και στη συναίσθηση της αλληλεγγύης και της αμοιβαιότητας. Η συμφιλίωση εμπεριέχει την έμπρακτη απολογία του θύτη, τη δημόσια αναγνώριση της αδικίας, την απονομή δικαιοσύνης, τη συμβολική - υλική επανόρθωση, την καλή γειτονία και την ιστορική ενσυναίσθηση.

Βιβλιογραφία

Κόκκινος Γ., Λεμονίδου Έλ., Αγτζίδης Βλ. (2010) *Το τραύμα και οι πολιτικές της μνήμης. Ενδεικτικές όψεις των συμβολικών πολέμων για την Ιστορία και τη Μνήμη*, Αθήνα: Εκδόσεις Ταξιδευτής.

- Κόκκινος Γ., Γατσωτής Π. (2018)** «Το σχολείο απέναντι στο επίμαχο γεγονός και το τραύμα», στο: Κόκκινος Γιώργος, Μαυροσκούφης Δημήτρης, *Το τραύμα, τα συγκρουσιακά θέματα και οι ερμηνευτικές διαμάχες στην ιστορική εκπαίδευση*, Αθήνα: Ταξιδευτής.
- Μαυροσκούφης Δ. (2008)** *Διδακτική μεθοδολογία και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Εισαγωγή και αναλυτικός βιβλιογραφικός οδηγός*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- (2005)** *Αναζητώντας τα ίχνη της Ιστορίας. Ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Παπανδρέου Ζ. (2018)** *Τραυματική μνήμη και Δημόσια ιστορία: Δίστομο 1944 – 2018*, Αθήνα: Ταξιδευτής
- Στουραϊτής Ηλ. (2020)** *Τα διαδικτυακά Παιχνίδια Μεγάλου Πλήθους Παικτών ως μορφές ιστορικής αναπαράστασης και η επίδρασή τους στην ιστορική κουλτούρα των φοιτητών*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Σχολή Ιστορίας και Μετάφρασης – Διερμηνείας, Τμήμα Ιστορίας, Κέρκυρα.
- Τσαμπαρλή Αν. (2009)** «Οικογένεια και Διαδίκτυο», από τον συλλογικό τόμο: Αλιβίζος Σοφός (επιμέλεια), *Παιδαγωγικές διαστάσεις των νέων μέσων. Ενίσχυση μιντιακού γραμματισμού και ικανότητες για ένα ασφαλές Διαδίκτυο*, Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Εκπαιδευτικό υλικό**
Εγχειρίδιο σχολικών πολιτιστικών προγραμμάτων για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Έκδοση: Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.